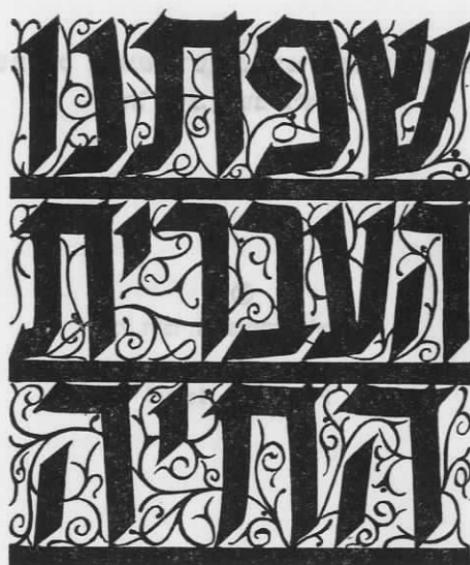

פֿרוֹפְּ שְׁמוֹאֵל אַיְזֶנשְׁטַדַּט

האקדמיה למדעים ואומנות
ירושלים
הספרייה

1967 אוג' 25

הוצאת "תָקוֹמָה" תל-אביב
ה.תשכ"ז / 1967

ירושלים ותל-אביב וחילון בפעולה הלשונית

תל-אביב שימשה כזומת-הקשרים לכל ההתפתחות החברתית זו את וורקי היהו בקצב מזרנו מותאם לצרכי הזמן החדש. רואו אנשי ירושלים את עצם זמן רב כבעלי-סמכות היחידים, והחבריים המועטים שישבו ביפו ובתל-אביב היו נקרים על ידם «חברים עזורים» או «חברין חזק». לחבריים היירושלמיים היו מטילים עליהם את מרותם. עכשו — עם גידולו הטבעי והתהרכבותה של עיר ועד הלשון הלאו ונשתנו פני הדברים. תנאי החיים המדיניים, החברתיים, הכלכליים והחברתיים החדשים דרשו פעולה איחוד, מקיפה ומזורצת יותר להשלמת לשון הדיבור, ומטרת זו לא ניתנה להשיג ללא מתן שווי זכויות מלא לחבריו הוועד התל-אביבי.

צורך היה שיקום שיתוף פעולה מלא בין חברי ועד הלשון היירושלמי, השוואים לאייטם שאביה נאמנה מקורות הלשון ההיסטורית, ובין חברי ועד הלשון העברית בתל-אביב, בעלי הקצב המורחב והמורנו. היה מצורכי הלשון החיוניים והדוחופים בשעה זו לשלב את הפעולה הלשונית הירושלמית עם זו בתל-אביב, לישר הדורים, לקרב אנשים בעלי אופי שונה ובבעלי הכשרהنفسית שונה לפעולה, לייצור מגנון אחד, שיתרחב וילך ויתגבר על סטיות אינדיבידואליסטיות, על אדיות ציבורית ועל חוסר יכולת חmericית. זה היה עכשו תפקידו המיוחד של ועד הלשון. ועל מנת הלחכה החדש היה מוטל עכשו לשמש גשר חי ומתוך מתמיד בין ירושלים ובין תל-אביב. פועלתו התנהלה בשתי ערים, בשני אקלימי הפעולה הלשונית, והוא — המאחד, המאחד את הקרים והמקרב את הלבבות.

בין חברי ועד הלשון בירושלים תפס מקום מיוחד פרופ' יוסף קלוזנר בתור איש בעל אופי סינטטי בפעולותיו הלשוניות. הוא צירף מסורת וחידוש בלשון והיה תמיד קרוב יותר לאופי התל-אביבי. מאז כניסהו כחוקר הלשון, בעל חוש ציבורי מפותח ובועל-רגישות מיוחדת לתהליכי הפנימיים של הלשון.

את כל תקופות התפתחותה של הלשון הוא ראה באור ההיסטורי, מתוך חוליות מודרגות, שכל אחת מהן משמשת המשך לחברתה. הוא לא השתעב לسانונה של תקופה מסוימת והתנגד לכל קיפאון בצורות הלשון. הוא הביר בערכם של הכוחות הדינמיים הפעילים בלשון: מדורידורות וームידים על חיותה.

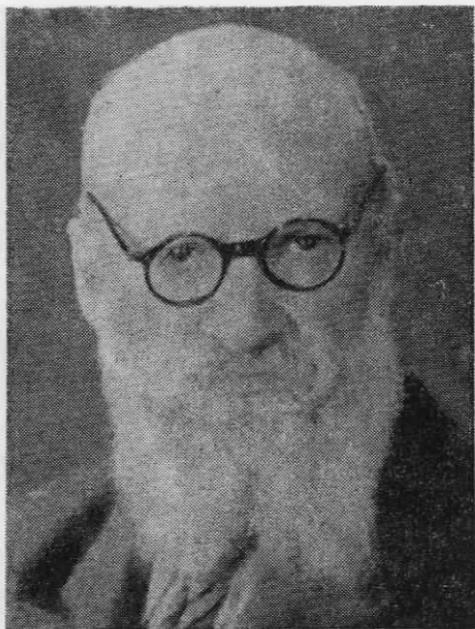
„על גבי שכבה יותר עתיקה — אומר קלוזנר במאמרו „עברית עתיקה וחדשה“¹ — חופה שכבה יותר חדשה... אבל כיוון שיצא החדש לאויר העולם שב אין אנו נזקקים לישן אלא לשם הכרת השתלשותו של החדש ואילו בשימוש החיוני דוחה החדש את הישן ובא על מקומו... כך דרך של ההתקפות... והמלות והצורות הלשוניות המשתנות ומתחפת כבעל חיים, שהרי אף להן מלחת-יקום. צורה יותר מסוגלת לביטוי ברור ודוחת את חברתה.“

וכמו שמרד קלוזנר בKİפּאָונֶה של הלשון, כך מרד בקפאונים של הצורות הדקדוקיות ושל אוצר הלשון... בשבייל קלוזנר אין הדקדוק אלא מישען היסטורי, אשר מתוך הישענות עליו צריך לפולס חדשם בדרך דרכם לחידוש צורות, לבנית צורות חדשות על בסיסם של המשקלים המסורתיים, לאדריכלות לשון חדשה, לדקדוק שימושי מחדש וחידוש. גורם מכريع לעליית משקלת של תל-אביב בשדה הפעולה הלשונית שימשה כניסה של חיים נחמן ביאליק לוועד הלשון. הוא לא היה בלבד בנוסח ירושלים, המרבת בעיון בספרים ומפיק מהם ניבים ומונחים. חידושי הלשון היו באים אצלו כמעין נובע, פורץ פריצת טבעית מנכבי מסורת הלשון הטבועה בעצם יצרתו הספרותית. להיחשו הייתה ורה כל שיטתיות ושיגורה, אבל היה בהם משומן כוח פנימי, שרכיבו סביבו את שאר חברי הוועד ושיתף אותם לפועלה.

יש שהמלומדים וחוקרי הלשון בירושלים היו מתחשים ומקילים ראש כלפי חידושיו של חיים נחמן ביאליק והוא רואים בכך מפסקיה ההלכתיו ומיימרותיו בעניני לשון משום "דילטנטיות גאנונית". אולם הוא הקשר על ידי עצמו הויתתו את קרקע תל אביב. שתשמש מרכזו מקובל ומשלים לירושלים. דומה היה, כי בכוח השראתו השפיע על חוג הספרים התלאביביים, שנבחרו לוועד הלשון, שיתרמו מכוחם למפעל הלשון במידה האפשרית.

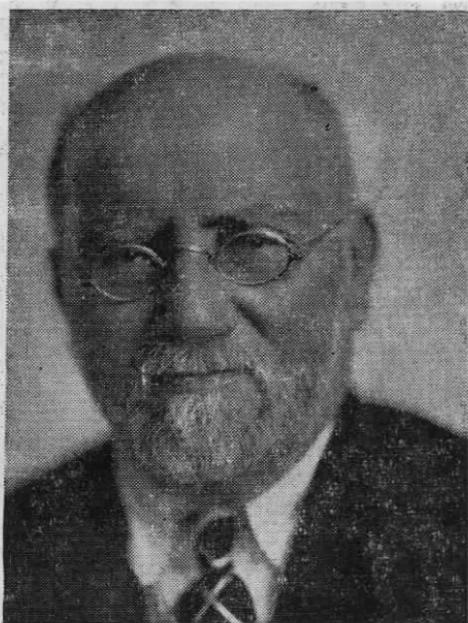
בתקופה זו של ההרחה ברת חיים נחמן ביאליק בפועל את בריתו עם ועד הלשון. בתור אחד משלות נשיאי הוועד הגה והסביר על דרכו של ועד הלשון במחקר ובהרחבת הלשון ולא פעם האיר בברך גilioין את סודות הלשון.

בנאום שנשא בימי כינוסתו לעבודה פעילה בוועד הלשון בשנת תרפ"ט

פרופ' א. ש. הרלום

במסיבת "אמוני הלשון" בירושלים על "מחסורי לשונו ותקנתה" אמר דברים, שיש לראוותם כ"אני מאמין" וכיסימה: "הגיה השעה לברר לנו לעצמנו — אמר ח"נ ביאליק — מה מקומה של הלשון העברית בבניין הארץ?... מה היא החשיבות שאנו מיחסים לה ומה הם הממצאים הנעשים על ידינו למען להחייתה ולהפראה?... לפניו עשרים וחמש שנים, עוד זמן רב לפני מתן הצהרת בלפור, נוצר ונוד הלשון העברית בארץ-ישראל... מה היו תפקידי של ועד הלשון? הלשון הייתה חיה לא בפינו, כי אם בנפשנו, בספר, בספרות. היא נעתקה מכל שרשיה חיים ונחפה לモופשתה. עיקר עסקה במשמעות מאות שנים היה בספרות העליונות של המחשבה. המכוונות של חי"ם היושב על אדמתו היו עקרים בהחלטת מן הלשון העברית והלשון הייתה עקרה מהם. עם שובנו לארץ-ישראל היה מן ההכרה تحت את דעתנו בעיקר על החלק הזה

יהושע חנא רבינוביץ

של הלשון העברית... ולסייע להחזרת האומה העיקרה משורשת אל מקורי קיומה הבריא. יש, איפוא, לתמוה על שוויון הנפש הגמור מצד עסקני התנועה הציונית למפעל יסודי זה של תחיית הלשון..." מראשית כנית לי לעובדה בזעם הלשון העברית בשנת תרפ"ו נודמן לי לשף פעה עם המשורר הלאומי הגדול יוסטום, להקרין מאור יצירתו על הישגי הלשון העברית החיה. עד עלותו של חיים נחמן ביאליק ארצתה הייתה כל פעולתו של ועד הלשון מרכז בירושלים ונTHONה בידי חוג מצומצם של תלמידים-חכמים, מורים וסופרים, אשר עשו את פעולתם באמונה ובהתנדבות והם היו הפסקים האחרונים בכל שאלות הלשון המעשית. היישוב החדש ומאו שנות תרע"ח גם משלחת המנדט הכירו בסמכותם ופרט למספר מצומצם של קנאים קיצוניים ואידאלה סופרים עבריים בגולה לא ערדעו על סמכותם.

פרופ' יוסף יואל רבלין

אך עם עלייתו של חיים נחמן ביאליק ארצתה נתערעה יהדותם של אנשי ירושלים. הוא לא דרש עטרה לעצמו והוא לא היה להוט אחרי כל החמנות, אך שמו הילך לפניו והוא השרת את חן גאניזטו המוחשת על מפעלי ועד הלשון. אי אפשר היה שלא להיזקק לו. לפחות לא התקיים פרוטוקול שיגרתי של בחירתו והוא הפך מאליו חבר ועד הלשון בפונל, כמו שהיה קיים בחברותו בכוון. הוא הוכתר בכתר הנשיאות ובזכותו הילך מרכנו הכבד של עבודת ועד הלשון ונעתק מירושלים לתל-אביב.

אישיותו של חיים נחמן ביאליק משכה אליה את חברי הוועד הוותיקים והצעירים, את הירושלמים והתלאביבים. ברוב עם התקימה בהשתתפותו הפעילה האסיפה השנתית של ועד הלשון בכ"ט טבת ובראש חודש שבט ה. תרפ"ט. בכוונה אמונו והשראתו ובהתהשתפותו הפעילה בעבודת הוועד הפיה רוח של מרכז ויומה בחברים שבאו לאותה אסיפה, אשר בה ישב ראש.

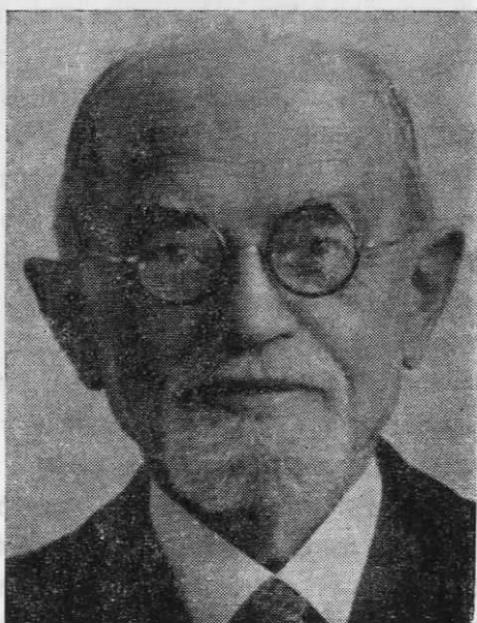

ד"ר שמואל בייאלוובוצקי

למרות המצב החמרי, שבו היה נתון הוועד לאחר מאורעות-הדיםם בארכ' הוחלט להמשיך בהוצאת רביעון "לשוננו", להוציאו במשך השנה מילוניים מקצועיים ולחנות מונחים, לייסד בחיפה ועדת-יעור למוניה-הטלגרף ומסילות הברזל ולבחור בתורם חברים חדשים לוועד את: פ. אוירבוך, י.ד. ברקוביץ, י.ח. רבניצקי וד"ר יוסף יואל רבלין.

באסיפות העם שהתקיימה לכבוד כניסה השנתי של ועד הלשון השתתפו כשמונה מאות איש; האסיפה נפתחה על ידי זקנ'הבר הועד הד"ר אר.מ. מזיא ואת נאום הסיום נאם בה חיים נחמן בייליק, אשר ציין בדברים נלהבים את ערכה הנזחי של הלשון ועמד על חובת העם כלפי הלשון וככלפי ועד הלשון בתקופה החשובה של צמיחתה הטבעית של הלשון והרחבת עבדתו של הוועד.

"יש להרחק את שגיאתם הגדולה של רבים, שחשבו את בייליק ללהוט

ד"ר אהרון קמיןקא

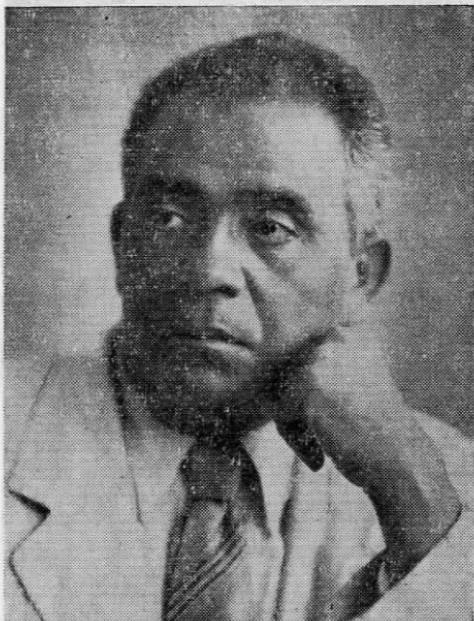
אחרי חידושי-לשון סתום, אחרי הגדלת מלון השפה העברית על ידי יצירת יש מאין. אין דבר שהתגדר במידה כל כך מרובה לאופיו של ביאליק מבדיות מיללים מן הלב. הוא יוצר תמיד יש מיש. בכשרונו מופלא היה צולל לתהומות הלשון ומעלה משם מרגליות. הוא היה שואב ביד אמוניים מן המקורות הראשוניים, ובמקום שהוא מושך חלל ריק היה יוצר במחוכנותם של הראשונים, חושף את הצורות האורוגניות של העברית, שהיו שרויות מתחת לסת הכרהalla הספיקו לבוא לידי ביטוי...
כל מונה וכל גילוי מילולי של רעיון היו בעיניו כחתיכת חיים, כאמור מן המזיאות המוניות...
וכשהיה ביאליק יושב בישיבות ועד הלשון או במסיבת מומחים למקצוע פלוני או אלמוני ועוסק בקביעת מונחים לצרכי השימוש, היה נמשך תחילה אחרי גופי המושגים ושואף להכיר אותם לפי כל פרטיהם ודקדוקיהם, ולאחר מכן היה שבעה את המושגים והללו היו נחרטים בהירות יתרה בהכרתו, הייתה תפיסת המושג מולדיה מלאיה את הביטוי המילולי הצעוף...
ויש שצליimi העצמים המשמשים היו מתחממים מתפיסתו המופשטת והתמנונות המשורטוטות בחרט או המוסברות במילים לא היו נקלות יפה במוחו. אז היו مستתמים לפניו גם מעינות היצירה הלשונית והיה עומד כאוב וכבד-הבהעה בפני מושגים מעורפליםcadem המתהלך מלופך אדים, תורה ומחפש, מלא ערוגן לאור הגלוי"...²

מוותו של ח"נ ביאליק בכ"א תמו תרצ"ד היה מכחה קשה לפועלות ועד הלשון וקיפה את פועלות ועד הלשון בתל-אביב באופן מיוחד. עצם השתתפותו של ביאליק בפעולות הוועד בתל-אביב השרה רוח של יצירה על חבריו, בתנוחת כשרונו הלשוני השופע עורר, המרייך, הוליד אסוציאציות. בכוח תנוותו זו הוא כבש לתל-אביב את הזכות לשמש למשה מרכז לפעולות הוועד. ותיקי הוועד בירושלים קיבלו, ברצון או שלא ברצון, את מרותו, לא יכולו ליטול מעל ראשו את כתר הלשון, שהכתיר אותו גאון יצירתו; תפיסתו הלשונית, הנוקבת והمبرיקה עלה על כל הידענה השkolah, המדודה, האקדמאית של זולתם. הם היו מוכשרים להביע בנוסחותם ובמשפטים קצובים מה שראה הוא בכוח של גילוי והשראת.
עם פטירתו שקע גל היומה בתל-אביב, נתרדה החבילה. כל חבר

ירושלים ותל אביב וחילן בפעולה הלשונית

לעצמם היה מוכן ברוב או כמעט להמשיך בעבודת הוועד, אבל כולם כאחד הכירו עכשו, כי עם שקיית חיו של ביאליק פנה הודה, פנה זיהה של העבודה בתל אביב וכי מרכו ההכרעה בענייני לשון חור לירושלים, לקבוצה האקדמאית של חברי הוועד.

אולם קשה היה עכשו לעkor לגמרי את המרכז מטל-אביב ולהחוירו ירושלים. הכספיות הטבעית שבעבדות ועד הלשון הייתה צריכה לקבל עכשו את אישורה, להיקבע בתור הלכה פסוקה.

יצחק דוב ברקוביץ

למעשה השלים פועלתם של חברי ועד הלשון בירושלים ובטל-אביב זו את זו. אם פועלות אנשי ירושלים היוותה את המסד, את אבן השתייה לכל העבודה, הרי היוותה פועלות אנשי תל אביב את הטפוחות, ולא בפועל ועד הלשון בלבד בא לידי גילוי קו ההשלמה הזה.

אנשי ירושלים היו פניהם אל המקורות הראשוניים. ואנשי תל-אביב היו פניהם אל החדשויים. במקום שנתגלה חלל ריק באוצר הלשון היו אנשי ירושלים נוטים יותר להשלים על ידי מילוי שאובות מאוצר השפות השמיות הקלאסיות, בשעה שאנשי תל-אביב, העומדת ליד החלון הנשקף כלפי אירופה, היו נוטים לлечת בדרכי שפות לווזיות של זמננו. הבדלי אופי ותפיסה אלה הם שגרמו במניגים השונים לניגודים שבין שתי הקבוצות של חברי ועד הלשון. כשהיתה גוברת שמרנותם וαιיטיותם

דוד שמעוני

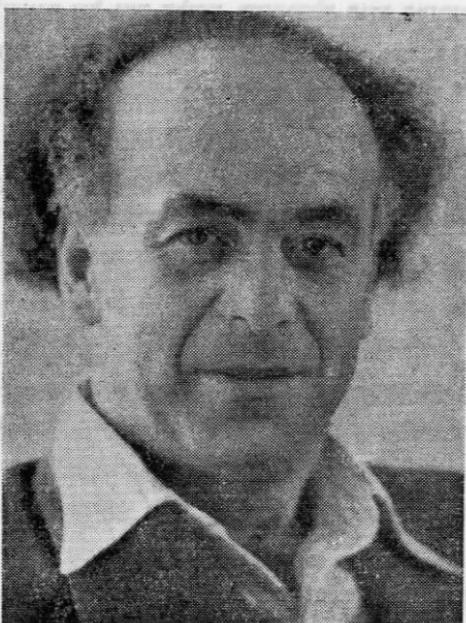
של אנשי ירושלים היו אנשי תל-אביב מתחרדים כנגדם ומוחחים עליהם ביקורת חריפה, ולעומת זה, כשהיו מזמן לאנשי תל-אביב מרבים בחידושי לשון ומכונים רישימות מונחים בזוו אחר זו ומכניםים לאוצר הלשון העברית מאות מילים עבריות חדשות, היה מתרכז יצר השמירה והאקדמיות

ירושלים ותל-אביב וחילון בפעולה הלשונית

השколה של אנשי ירושלים ויש שהיו מואשים את חברים בשתיות ובפוזיות.

וכמו בכל מקרה של ניגודים יצירתיים כך גם כאן נקבעה בהמשך הימים דרך הסינוזה: גם אלה וגם אלה דברי שפה חיה, והעם המדובר הוא המכريع בין ירושלים לתל-אביב. ויש ירושלמים שירדו תל-אביבה ויש תל-אביבים שעלו ירושימה.

יש שמוסדות מדע שניסדו בשעתם על חולות תל-אביב ושהכו שרשראם עמוקים בלשון, סייעו ליצירת טרמינולוגיה מדעית עברית מקורית כגון בית

אברהם שלונסקי

הספר הגבוה למשפט ולכלכלה ובית המדרש למורות, ויש שתהליכי לשון וצורות לשון חדשות ביותר חדרו לבין חומות ירושלים.

גם לאחר שנעתק לאחר מותו של ביאליק מרכז הבודד של העבודה

תל-אביב שוב לירושלים, המשיכו הוועדות המקצועיות בתל-אביב, אשר התרחו בינו לביןם, לפועל כבתחילה בקצב מזרוי ואף נקבע קשר יותר הדוק בין הוועדה המרכזית למונחי טכנית בחיפה והוועדות למקצועות קרובים בתל-אביב. תל-אביב לא פסקה גם לשמש צומת הקשרים עם הציור ומרכז להסביר ולהפצת כתבי הוועד. ניתנה עורה יותר מקיפה למולדים, למחברים ספריישיזמו ולאנשיד-מקוצע אחרים, שהיו זוקקים לעצה ולהדרכה בעניין השימוש במונחים ובצורות-לשון.

בוועד הלשון בירושלים נתהדקקה בתקופה זו יותר שותפות הפעולה עם האוניברסיטה העברית ועם מוריה, שהצטרכו לוועד. התפתחה והשתכלה גם הכרטסת הלשונית של ועד הלשון, שהתנΗלה בידי המוציא לאור ירושאל בורשטיין זיל' ושהגיעה לשלושים אלף כרטיסים. אכן קצר המות קציר בשורתה הפרופיסורים של האוניברסיטה, שרובם היו מחברי החובבים של ועד הלשון. גם נשיא הוועד הפרופ' דוד ילין, מшибיר ועד הלשון הראשוני, מת בתקופה זו, ועד הלשון והאקדמיה הבאה במקומו נזקקו ביותר לתגבורת של כוחות צעירים. מושרים במסורת הלשון ובמדע הלשון והמחוננים בערנות רואיה ללשון החיים בעם ולצריכה.

¹ "לשונו" כרך ב' עמ' 6.

² ד"ר ו. אידנסטאדט — לדרכו של ביאליק ביצירת הלשון, "ברית עם" גליון ד', תל-אביב תרצ"ה.